

BOOK REVIEW / KİTAP İNCELEMESİ

İsmail Ermağan, Helin Sarı Ertem & Meysune Yaşar (der.) *Değişen Küresel ve Bölgesel Dinamikler Işığında 21. Yüzyıl Türkiye Dış Politikasında ‘Yeniden Asya’*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023, 394 s.

Ozan ÖRMECİ*

Türkiye’nin dış politikasında son yıllarda, özellikle uluslararası kuruluşlar bağlamında yakaladığı aktivizm ve kimilerine göre çok kutuplu dünyada yeni kurumsallaşmaya başlayan çok boyutlu veya çok vektörlü dış politika; Türkiye’de yine son yıllarda çok sayıda yeni devlet ve vakıf üniversitesinin açılması sayesinde, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler gibi disiplinlerde çalışmalar yapan sosyal bilimci akademisyenlerin yeni ve özgün araştırmalar yapmasına olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda, önceden hakkında pek yazılmayan coğrafyalardaki ülkeler (Afrika ülkeleri, Latin Amerika ülkeleri, Balkanlar, Türk Cumhuriyetleri vb.) ve uluslararası örgütlerle (İslam İşbirliği Teşkilatı, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Şanghay İşbirliği Örgütü, BRICS+, MIKTA vb.) Türkiye Cumhuriyeti arasında kurulan diplomatik, siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel ilişkiler ile oluşturulan çeşitli resmi ve gayriresmî platformlara dair birçok akademik makale, yüksek lisans ve doktora tezi, bilimsel kitap ve internet incelemeleri kaleme alınmaktadır. Dış politika aktivizmine paralel olarak ortaya çıkan bu bilimsel üretim patlaması, yayınların daha çok ulusal ölçekte kalması ve geniş kitlelerce bilinmemesi nedeniyle henüz Türkiye’de ve uluslararası kamuoyunda yeterince dikkat çekmemiştir.

Bu bağlamda, editörlüğünü Prof. Dr. İsmail Ermağan, Doç. Dr. Helin Sarı Ertem ve Dr. Öğr. Üyesi Meysune Yaşar’ın yaptığı *Değişen Küresel ve Bölgesel Dinamikler Işığında 21. Yüzyıl Türkiye Dış Politikasında ‘Yeniden Asya’* kitabı önemli bir yayın olarak öne çıkmaktadır. Uluslararası yayınevi statüsüne sahip Nobel Akademik Yayıncılık tarafından yayımlanan kitap, “Önsöz” bölümleri dışında 17 farklı bölüm içermektedir. Kitabın editörleri, İstanbul’da bir devlet üniversitesi olan İstanbul Medeniyet Üniversitesi’nin öğretim üyeleridir. Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

* Prof. Dr., Üsküdar Üniversitesi, ozanormeci@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8850-6089

How to cite this article/Atf için: Örmeci, O. (2025). *Değişen Küresel ve Bölgesel Dinamikler Işığında 21. Yüzyıl Türkiye Dış Politikasında ‘Yeniden Asya’* (Kitap İncelemesi). *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 13(2), 414-419. DOI: 10.14782/marmarasbd.1760053

alanında derece sahibi ve yurtdışı deneyimleri olan birçok öğretim üyesi ile doktora adayının katkıda bulunduğu bu kitap projesinin diğer yazarları arasında Abdulkadir Aksöz, Hasan Aydın, Ali İhsan Kahraman, Derya Ayten, Hatice Çelik, Hatice Nursena Yücel, Gizem Bolat, Oktay Küçükdeğirmenci, Nilay Tavlı, Çağla Vural, Meryem Özgür, Yahya Alameşe, Yusuf Avcı, Nesibe Aydın, Sedat Aybar, Ömer Kul ve Numan Hazar gibi isimler yer almaktadır. Kitap, kaliteli basımı, Türk Dil Kurumu kurallarına uygun özenli dili ve tematik anlatımıyla dikkat çekmekte ve kolay okunabilmektedir.

Kitabın konusu, isminden de anlaşılacağı üzere, 1999 yılında kabul edilen “Asya-Pasifik Bölgesine Açılım Eylem Planı” kapsamında Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla ilk kez 2012’de gündeme getirilen ve resmî olarak 2019 yılı Ağustos ayında başlatılan “Yeniden Asya Girişimi”dir (İngilizcesiyle *Asia Anew*). Mevlüt Çavuşoğlu’nun başkanlığı döneminde hayata geçirilen ve Hakan Fidan döneminde de sürdürülen girişim, Türkiye’nin Asya ülkeleriyle ilişkilerini bütüncül ve kapsamlı bir strateji temelinde; bölgesel, alt bölgesel ve ülke bazlı yaklaşımlar da geliştirilerek sistematik ve istikrarlı biçimde güçlendirmeyi, ayrıca Asya ülkeleriyle karşılıklı yarar ve ortak hedefler temelinde iş birlikleri ve ortaklıklar kurmayı amaçlamaktadır. Girişim, Türkiye’nin 21. yüzyılda ekonomik olarak yeniden yükselen Asya’ya verdiği önemi teyit eden ve Ankara’nın küresel gelişmeleri yakından takip ettiğini gösteren yeni ve özgün bir dış politika adımıdır.

Kitabın editörleri “Önsöz” bölümlerinde, özellikle AK Parti ve Recep Tayyip Erdoğan iktidarının pekiştirdiği 2010’lu ve 2020’li yıllarda Batı akademiyasında popüler bir tartışma konusu haline gelen “eksen kayması” (*shift of axis*) literatürüne atıfta bulunmakta; Kupchan’ın “sarkaç devlet” (*swing states*) kavramı, “Küresel Güney” (*Global South*) olgusu ve Asya’da yükselen ekonomik güçlerin dünya demografik ve ekonomik sıralamasındaki önemini vurgulamakta ve Batı eksenli bakış açıları yerine “küresel bakış” temelli bir dış politikayı işaret etmektedir. Bu bağlamda Ermağan, “sepeti çeşitleyen” (s. XIII) bir dış politikadan söz ederken, Sarı Ertem de Keohane ve Nye’in bahsettiği “karmaşık karşılıklı bağımlılık” (*complex interdependence*) kavramı temelinde “tarafını seç baskısı” ve “arada kalmışlık psikolojisi”nin yarattığı risklere dikkat çekmektedir (ss. VII-IX).

Kitabın ilk bölümünde Helin Sarı Ertem, Çin Halk Cumhuriyeti başta olmak üzere 21. yüzyılda Asya’nın yeniden yükselişine işaret ederek özellikle Çin’in ekonomik gücü, Rusya’nın askeri aktivizmi ve Hindistan’ın büyük potansiyeline değinmekte; “Yeniden Asya Girişimi”nin bu bağlamda değerlendirilmesi için küresel çerçeveyi çizmekte ve teorik altyapıyı sunmaktadır.

İkinci bölümde Meysune Yaşar, Türkiye’nin bu girişimine neden olan faktörleri; (a) Batılı ülkelerle yaşanan anlaşmazlıklar ve zaman zaman gevşeyen ittifak davranışı, (b) yeni ekonomik pazar arayışı ve (c) bölgesel sorunlar ile ideolojik unsurlara yaklaşımda denge ihtiyacı çerçevesinde incelemiş; Soğuk Savaş sonrası dönemde oluşan yeni fırsat ve riskleri değerlendirerek özellikle Çin’le ilişkilerde gündeme gelebilecek Uygur Sorunu gibi meseleleri ele almıştır.

Üçüncü bölümde Abdulkadir Aksöz, daha önce pek çalışılmamış olan Türkiye-Hindistan ilişkilerine odaklanmakta; Türkiye ile Pakistan arasındaki yakın ilişkilerin etkisiyle Soğuk

Savaş döneminde bu ilişkilerin gelişemediğini belirtmektedir. Ayrıca, 1980’lerde Turgut Özal’ın girişimleriyle Türk dış politikasında yaşanan dönüşüm sonucunda daha çok boyutlu ve ekonomi odaklı bir paradigmanın geliştiğini ve bunun Türkiye-Hindistan ilişkilerinin ilerlemesi için uygun bir ortam yarattığını ifade etmektedir. Turgut Özal-Rajiv Gandhi ikilisinin 1980’lerde geliştirmeye başladığı ilişkilerin, Keşmir Sorunu ve Ankara’nın Pakistan’la yakın duygusal bağları nedeniyle bazı sınırlılıklar taşıdığını, buna rağmen “doğal düşman” çizgisine kayılmamasının önemli olduğunu vurgulamaktadır (2023, ss. 74-75).

Dördüncü bölümde Hasan Aydın, Yeniden Asya Girişimi’ni Türkiye-Pakistan ilişkileri çerçevesinde ele almakta ve 2003’ten 2023’e Asya ülkeleriyle artan ticaretin yanı sıra bölgede 5 yeni büyükelçilik ve 12 yeni başkonsolosluk açıldığını ortaya koymaktadır (s. 85). Aydın, Türkiye’nin Pakistan’la uzun süredir benzerlik gösteren dış politika yaklaşımlarının da katkısıyla, 21. yüzyılda Yeniden Asya Girişimi’nin desteğiyle Türkiye-Pakistan ilişkilerinin ekonomi, güvenlik, uluslararası platformlarda karşılıklı destek ve eğitim-kültür iş birlikleri gibi birçok somut alan üzerinden gelişeceğini savunmaktadır.

Beşinci bölümde Ali İhsan Kahraman, Türkiye-Çin ilişkilerini 21. yüzyılda kolaylaştırabilecek unsurları; (a) küresel düzeyde artan bölgeselleşme eğilimleri ve (b) zayıflayan ABD hegemonyası bağlamında açıklamaktadır. Bu çerçevede Kuşak-Yol Girişimi’nin Türkiye ve diğer ülkeler açısından önemini değerlendiren Kahraman, artan milliyetçilik ve Uygur Sorunu’nu ise potansiyel riskler olarak öne çıkarmaktadır. Yazar, yakınlaşma dinamiklerinin ekonomik, ayrışma dinamiklerinin ise politik temelde olduğunu altını çizerek ilişkilerin Yeniden Asya Girişimi’nin katkısıyla olumlu yönde gelişme ihtimalini vurgulamaktadır.

Altıncı bölümde Derya Ayten, Yeniden Asya Girişimi’ni Türkiye-Japonya ilişkileri özelinde değerlendirmekte ve bu girişim nedeniyle “eksen kayması” eleştirilerine muhatap olan Ankara’nın, Batı müttefiki Japonya ile kurduğu yakın ilişkilerin hem ekonomik hem de siyasi avantajlarına vurgu yapmaktadır. İki ülke arasında geliştirilen Marmaray gibi büyük projeleri de hatırlatan yazar, buna karşın ticari ilişkilerin yeterince ilerletilemediğini belirtmektedir. Ayrıca, Ertuğrul Faciası gibi tarihsel referanslara da değinerek Türk-Japon ilişkilerinin geliştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Hatice Çelik ve Hatice Nursena Yücel imzasını taşıyan kitabın yedinci bölümü, Türkiye-Güney Kore ilişkilerini Yeniden Asya Girişimi perspektifinden ele almaktadır. Yazarlar, Kore Savaşı ile güçlü temellere oturan Türkiye-Güney Kore müttefikliğinin zamanla ekonomik olarak da geliştirilmeye başladığını, buna eğitim ve kültür alanındaki projelerin de eklendiğini vurgulamaktadır. Dostane bir temelde gelişen sorunsuz siyasi ilişkilerin, ekonomi ve kültür alanındaki başarılı projelerle daha da derinleştirilmesi gerektiğini belirten yazarlar, Yeniden Asya Girişimi’nin bu konuda katkı sağlayabileceğini öne çıkarmaktadır.

Sekizinci bölümde Gizem Bolat, yine daha önce pek çalışılmamış olan Türkiye’nin Bangladeş ve Myanmar ile ilişkilerini incelemektedir. Bangladeş’le ilişkilerde tarihsel olarak Milli Mücadele dönemindeki Müslüman dayanışması ve Hilafet savunusu gibi hususlara vurgu yapan

yazar, günümüzde ise ekonomik ve kültürel boyutlar temelinde iki ülke arasındaki yakınlığı açıklamaktadır. Yakın dönemde yaşanan Ghulam Azzam'ın idamı ve Fethullah Gülen meselesi gibi krizleri ilişkilerdeki sorunlu başlıklar olarak öne çıkaran yazar, Türkiye-Myanmar (eski adıyla Burma) ilişkilerinde ise Arakan'daki Rohingya Müslümanlarına yönelik saldırılar nedeniyle ilişkilerin kriz eksenli yürütüldüğünü, bu sebeple yeterince gelişemediğini belirtmektedir. Dolayısıyla, her iki ülkeyle ilişkilerde de ekonomik potansiyel günümüze kadar verimli bir şekilde değerlendirilememiştir.

Dokuzuncu bölümde Oktay Küçükdeğirmenci, Türkiye'nin iki ASEAN üyesi devlet olan Endonezya ve Malezya ile ilişkilerini analiz etmektedir. Nüfusu büyük ve etkili bir Müslüman devleti olan Endonezya ile ilişkilerde öne çıkan tarihsel yakınlık, 2004 Endonezya tsunamisi sonrası gelişen yardım diplomasisi, İslamofobi ile mücadele, büyük ekonomik potansiyel ve askeri iş birliği gibi faktörleri sıralayan yazar, Türkiye'nin ASEAN'ın yeniden diyalog ortağı olması yönünde yapılabilecek lobi faaliyetlerine de dikkat çekmektedir. Malezya ile ilişkiler konusunda da benzer dinamikleri ele alan Küçükdeğirmenci, Ankara'nın bu iki Müslüman devlet için Avrupa'ya açılan kapı işlevi görebileceğinin altını çizmektedir.

Onuncu bölümde Nilay Tavlı, Türkiye'nin Tayland, Singapur ve Filipinler'le ilişkilerini incelemekte; Tayland ve Singapur'la ilişkilerde ekonomik rasyonelin, Filipinler'le ilişkilerde ise barış ve yardım diplomasisinin öne çıktığını belirtmektedir (s. 238). Bu bağlamda yazar, Yeniden Asya Girişimi kapsamında özellikle Singapur'un önemini vurgulamakta ve ekonomik potansiyelin daha iyi değerlendirilebileceğini ifade etmektedir.

On birinci bölümde Çağla Vural ile Meryem Özgür, Türkiye'nin Laos, Kamboçya ve Vietnam'la ilişkilerini değerlendirmektedir. Yazarlara göre, bu ülkelerle ilişkiler; coğrafi uzaklık, söz konusu devletlerin Çin'le yoğun etkileşim içerisinde olmaları ve kendi bölgelerine sıkışmış olmaları nedeniyle şimdiye kadar yeterince geliştirilememiş, yumuşak güç unsurlarına dayalı kapsamlı bir politika seti de henüz ortaya konmamıştır (s. 254).

On ikinci bölümde Yahya Alameşe, Türkiye'nin Okyanusya kıtasındaki iki Anglo-Sakson kökenli devlet olan Avustralya ve Yeni Zelanda ile ilişkilerini ayrıntılı biçimde ele almaktadır. Yazara göre, Asya-Pasifik bölgesi Çin-ABD rekabeti nedeniyle dünyanın jeopolitik açıdan en önemli alanlarından biri haline gelirken, bölgedeki bu iki Batılı devlet de önem kazanmaktadır. ABD ile savunma ve güvenlik iş birliği içindeki bu ülkeler, gelişmiş ekonomileri ve demokrasileriyle öne çıkmaktadır. Çin'e alternatif pazarlar arayan bu iki devletin, Türkiye'nin de istekli olması halinde, yakın gelecekte Ankara için çok daha önemli dış politika ve ekonomi ortakları haline gelebileceği belirtilmektedir (s. 278). Ancak bugüne kadar ilişkiler sınırlı kalmış, hatta bu devletlerin Yeniden Asya Girişimi'ne resmen dahil edildikleri bile ilan edilmemiştir.

On üçüncü bölümde Yusuf Avcı, Yeniden Asya Girişimi'ni Türkiye'nin diyalog ortağı olduğu Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) bağlamında ele almaktadır. Yazar, Türkiye'nin ŞİÖ'ye ilgisinin daha çok bir risk dengeleme (*hedging*) hamlesi olduğunu, bu bağlamda eksen değişikliği

ölçüsünde radikal bir yönelimden ziyade dış politika çeşitlendirmesi düzeyinde bir açılım olarak görülmesinin daha makul olacağını ifade etmektedir (s. 297).

On dördüncü bölümde Nesibe Aydın, Yeniden Asya Girişimi'ni Türkiye-Rusya ilişkileri bağlamında değerlendirmektedir. Yazara göre, tarihsel boyutuyla daha çok rekabete dayalı olan Türk-Rus ilişkileri konusunda ne pembe bir gözlükle “stratejik ortaklık” hayalleri kurulmalı, ne de paranoyak bir düşmanlık algısına kapılınmalıdır (2023, s. 321). Nitekim siyah ya da beyazdan ziyade grinin tonlarında seyreden Türk-Rus ilişkileri, iş birliği ile çatışma sarkacında sürekli değişim ve dönüşümler yaşamaktadır. Bu bağlamda, çok kutuplu hale gelen dünya düzeni ve çok boyutlu bir nitelik kazanan Türk dış politikası, iki ülke arasındaki ilişkileri şimdilik kolaylaştırıcı bir çizgiye oturtmaktadır. Bununla birlikte, ilişkilerde karşılıklı bağımlılıktan çok Ankara'nın Moskova'ya asimetrik enerji bağımlılığı bir risk unsuru oluşturmaktadır (2023, s. 323). Ancak kısa süre önce yaşanan büyük krizlere rağmen ilişkilerin kopmamış olması, bu ilişkinin kalıcılığına dair önemli bir gösterge olarak değerlendirilmektedir.

On beşinci bölümde Sedat Aybar, küresel sistem içinde Türkiye'nin diplomatik hamlelerini ve Yeniden Asya gibi girişimlerini ele alarak, Çin, Hindistan, Endonezya ve Japonya gibi etkili devletlerle ilişkilerini analiz etmektedir. Yazara göre, kural temelli dünya düzeninin giderek devre dışı kaldığı yeni konjonktürde Ankara'nın yalnızca siyasi, diplomatik ve ekonomik değil; aynı zamanda ulaşım, lojistik ve savunma temelli ilişkilerini de Batı ve Doğu vektörlerinde çeşitlendirmek istemesi son derece doğal ve akılcıdır (s. 329). ABD-Çin ilişkileri bağlamında yürütülen “Yeni Soğuk Savaş” tartışmalarına da değinen Aybar, Türkiye'nin Asyalı büyük güçler arasındaki ikili anlaşmazlıklarda taraf olmadan, ekonomik ilişkilerini de asimetrik yapıdan kurtararak yoluna devam etmesi gerektiğini savunmaktadır (s. 340).

On altıncı bölümde Ömer Kul, Türkiye'nin Çin, Japonya, Tayvan, Moğolistan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Azerbaycan, Tacikistan, Afganistan, Pakistan, Hindistan, Endonezya, Malezya, Myanmar ve Vietnam'la ilişkilerini kısaca değerlendirerek bu ilişkilerdeki fırsat ve riskleri analiz etmektedir.

On yedinci ve son bölümde ise Numan Hazar, Yeniden Asya Girişimi'nin önemine dikkat çekmekte; bu çerçevede Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı'nın (TİKA) başarılı çalışmalarına atıfta bulunarak şu önerilerde bulunmaktadır: (a) üniversiteler ve düşünce kuruluşları arasında bağların kurulması, (b) Çin ve Japonya başta olmak üzere bölge ülkelerinin turizm potansiyelinin değerlendirilmesi, (c) özel sektör temaslarının artırılması, (ç) Türkiye'ye yeni yatırımların çekilmesi, (d) teknoloji transferinin sağlanması, (e) dış ticaret asimetrisinin giderilmesi ve (f) ikili siyasi temasların yoğunlaştırılması.

Söz konusu akademik eser, Türkiye'nin Asya kıtası ve Okyanusya'daki farklı devlet ve kuruluşlarla ilişkilerini inceleyen son derece faydalı ve kapsamlı bir çalışma niteliğindedir. Kitapta küresel ekonomi ve siyasetteki trendler de analiz edilerek Türkiye'nin Yeniden Asya Girişimi ve bölgeye yönelimi mantıklı bir çerçeveye oturtulmuştur. Buna karşın, eserde küreselleşen dünyada Türkiye'nin hâlen çok daha yoğun ilişkilere sahip olduğu ve aslında bölge ülkeleri

üzerinde Türkiye'den daha etkili olan Batı dünyası (ABD ve Avrupa Birliği) ile ilişkilere yeterince yer verilmemiştir. Ayrıca, ilişkilerin daha çok ikili düzeyde incelenmesi nedeniyle bazı boşluklar ve belirsizlikler ortaya çıkmıştır. Ancak bu durum, kuşkusuz yazarların ya da editörlerin eksikliğinden ziyade, Türk dış politikasının dinamik yapısı ve yeni gelişen süreçteki belirsizliklerden kaynaklanmaktadır.